

MISCELLANEA

NĚCO MÁLO O CENZUŘE A CENZUROVANÝCH TEXTECH

Laděna Plucarová – Vlastimil Kolda (Třeboň)

A Little about Censorship and Censored Texts

Abstract: This paper draws attention to three archival collections of the public prosecutor's offices deposited in the State Regional Archives in Třeboň that contain the agenda of press control and censorship interventions. Selected newspapers from the turn of the 20th century document how censors monitored press production and the reflection of social situation, how and on the basis of what legislation censors analysed texts, how they changed or completely confiscated the texts, whether the circulation was partially or completely destroyed, and which institutions were involved in the process. As these archival collections preserve both the original and final forms of newspapers, they represent an important platform for the study of the history of journalism.

Keywords: censorship – public prosecutor's office – Press Act – press control

Tento drobný příspěvek je jedním z těch, jejichž účelem je badatelské veřejnosti dodat povědomí o některých fondech a sbírkách obsahujících dokumenty k nejrůznějším tématům a uložených v archivech v takových archivních celcích, v nichž by to málokdo očekával, natož hledal.

Takovými archivními celky jsou soubory písemností uložené ve fondech státních zastupitelství. Ve Státním oblastním archivu v Třeboni jsou uloženy celkem tři – fond Státní zastupitelství České Budějovice, Písek a Tábor v časovém rozsahu 1850–1949 s drobnými přesahy do roku 1950.¹ Všechny tři jsou zpracovány, tzn. opatřeny příslušným inventářem, a badatelsky zpřístupněné a obsahují dostatek materiálu k cenzurním zásahům.

Státní zastupitelství vznikla jako zcela nové instituce na základě tzv. březnové ústavy z roku 1849, přinesla institut veřejných žalobců a státního zastupitelství. Existence těchto nových úřadů byla zakotvena v základech nového soudního zřízení, odkud pak byla císařským rozhodnutím převzata do jednotlivých korunních zemí.² Územní obvody zastupitelství se shodovaly s obvody zemských soudů. Konkrétně tři jihočeská zastupitelství zahájila svou činnost k 1. červenci 1850. Vnější a vnitřní organizace úřadu byla vytvořena tzv. organickým zákonem, který řešil rozsah působnosti, normoval postavení zaměstnanců, jejich práva a povinnosti

včetně služebního řádu, určoval vliv úřadu na justiční administrativu a dozor nad zákony.³ Státní zastupitelství se tak měla stát důležitým prvkem trestního řízení soudního, státní zástupci měli hájit zájmy státu při soudních řízeních, podávat veřejnou trestní obžalobu a zastupovat stát při trestním řízení, a zároveň dbát na to, aby stíhání necílilo na nevinné, účastnili se soudních přelíčeni a významná byla také jejich působnost ve věcech tiskových. Na návrh zastupitelství mohly bezpečnostní orgány zabavit každý tiskopis vydávaný nebo rozšiřovaný s opomenutím určitých předpisů tiskového patentu nebo jehož obsah zakládal trestný čin. Vůči soudům byla zastupitelství naprosto nezávislá, jen při vlastním řízení zaujímal postavení procesní strany a tím byla formálně soudům podřízena. Celou druhou polovinu 19. století byla činnost zastupitelství upravována několika patenty.⁴ Vznik nové republiky v roce 1918 převzal soustavu státních zastupitelství včetně zákonů i nařízení, až v roce 1923 se státní zastupitelství stala úřady pro vedení trojdílného rejstříku trestů.⁵ V době Protektorátu výrazně do činnosti zastupitelství zasáhlo rozdělení státního území na Protektorát a obsazené pohraničí, velká část obvodů zastupitelského úřadu totiž připadla do obsazených oblastí a v činnosti úřadu musely být respektovány omezené trestní pravomoci tzv. protektorátních soudů ve prospěch říšskoněmeckých orgánů.

¹ Fond Státní zastupitelství České Budějovice, EL NAD 11, zn. I/69, časový rozsah 1854–1949 (1950), 12,33 bm, 130 knih, 73 kartonů, 50 fascikulů; fond Státní zastupitelství Písek, EL NAD 12, zn. I/70, časový rozsah 1850–1949 (1950), 17,51 bm, 201 knih, 99 kartonů; fond Státní zastupitelství Tábor, EL NAD 13, časový rozsah 1850–1949, zn. I/71, 9,50 bm, 125 knih, 52 kartonů.

² § 29–30 příloh císařského rozhodnutí ze 14. 6. 1849, č. 278/1849 ř. z. V Čechách platilo císařské rozhodnutí č. 290/1849 ř. z. z 26. 6. 1849.

³ Císařský patent č. 266/1850 ř. z. z 10. 7. 1850.

⁴ Císařské nařízení č. 5/1852 ř. z. z 11. 1. 1852, č. 201/1854 ř. z. z 3. 8. 1854, č. 54/1855 ř. z., č. 119/1873 ř. z. z 23. 5. 1873.

⁵ Vládní nařízení č. 198/1922 Sb. z 14. 7. 1922.

Česká státní zastupitelství v Budějovicích ... Budweis Zeitung

Deutsches Parteiblatt für Städtchen ... Redaktion: ...

Die Pestdebatte.

Wien, 31. October. Die Besprechung der Pestdebatte, welche bei dem Abgeordneten ...

Die Pestdebatte.

Wien, 31. October. Die Besprechung der Pestdebatte, welche bei dem Abgeordneten ...

Die Pestdebatte.

Wien, 31. October. Die Besprechung der Pestdebatte, welche bei dem Abgeordneten ...

Von der Stinke.

Die Commissionen der Stenographie ...

Einwas zu Alerfeien.

Wien, 31. October. Die Besprechung der Einwas zu Alerfeien ...

Einwas zu Alerfeien.

Wien, 31. October. Die Besprechung der Einwas zu Alerfeien ...

Einwas zu Alerfeien.

Wien, 31. October. Die Besprechung der Einwas zu Alerfeien ...

Česká státní zastupitelství v Budějovicích ... Budweis Zeitung

Deutsches Parteiblatt für Städtchen ... Redaktion: ...

Die Pestdebatte.

Wien, 31. October. Die Besprechung der Pestdebatte, welche bei dem Abgeordneten ...

Die Pestdebatte.

Wien, 31. October. Die Besprechung der Pestdebatte, welche bei dem Abgeordneten ...

Die Pestdebatte.

Wien, 31. October. Die Besprechung der Pestdebatte, welche bei dem Abgeordneten ...

Einwas zu Alerfeien.

Wien, 31. October. Die Besprechung der Einwas zu Alerfeien ...

Einwas zu Alerfeien.

Wien, 31. October. Die Besprechung der Einwas zu Alerfeien ...

Einwas zu Alerfeien.

Wien, 31. October. Die Besprechung der Einwas zu Alerfeien ...

Obř. 3. Budwiser Zeitung, č. 85, z 1. listopadu 1898 – titulní strana se škrty a poznámkami cenzora. SOA Treboň, Státní zastupitelství České Budějovice, inv. č 268, kartaon 12, zn. Ss 28/98, Budwiser Zeitung, roč. 37, č. 85, 1. 11. 1898.

Obř. 4. Budwiser Zeitung, č. 85, z 1. listopadu 1898 – titulní strana s upraveným článkem s názvem Die Pestdebatte. SOA Treboň, Státní zastupitelství České Budějovice, inv. č 268, kartaon 12, zn. Ss 28/98, Budwiser Zeitung, roč. 37, č. 85, 1. 11. 1898.

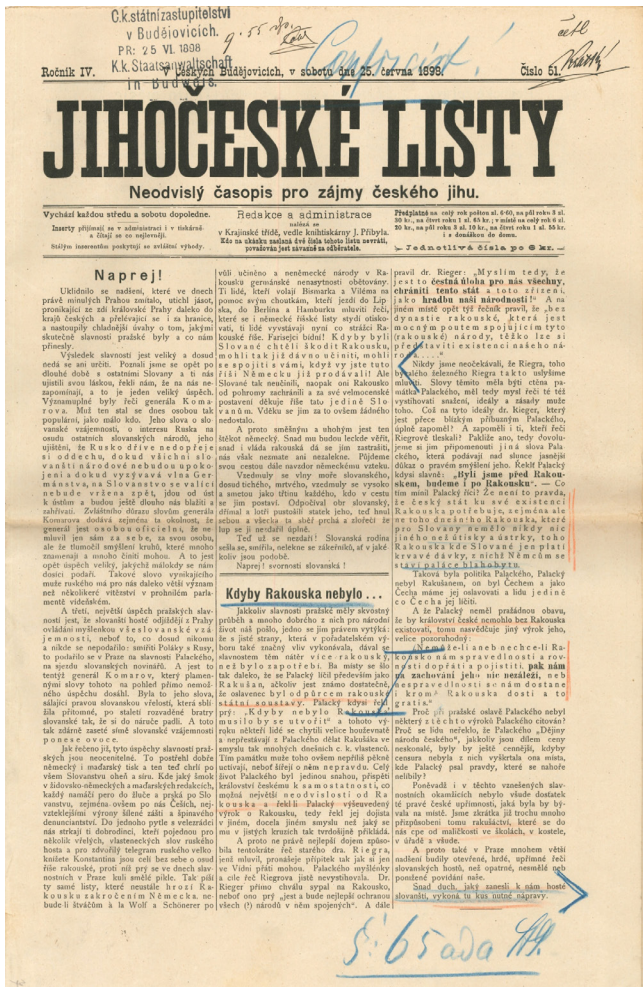
rozšiřování. Dotýkal se také pojmu jako periodický tiskopis, povinné údaje, oznámení o plánovaném vydání, povinný výtisk, odpovědný redaktor a dalších později zaběhlých. Do konce 19. století byly postupně zrušeny inzertní daně, novinářské kauce i novinový kolek.

záležitosti se používala značka Ss a od roku 1924 ji pak nahradila značka Tlz, každé řešené periodikum má zavedenu vlastní spisovou složku.

Ve zmíněném fondu nefigurují záležitosti trestního řízení tiskového z prvých dvou manipulačních období pokrývajících léta 1850–1897, spisy i pomocné knihy byly skartovány ještě v samotném úřadu (hledělo se na úsporu místa ve spisovnách, skartační lhůty se proto zkracovaly). Spisy jsou tedy dochovány mezerovitě pouze z období 1898–1923 a v ucelené řadě až v další manipulaci pro úsek roků 1924–1939. Dále jsou dochovány ve 49 fasciklech povinné tisky dodávané státnímu zastupitelství z let 1898–1945, i když některé tituly jsou zastoupeny jen jedním nebo několika málo výtisky. Ke sledování tisku byly vedeny od roku 1897 spisové složky a pomocné knihy – evidenční knihy periodických tisků a indexy k zabaveným tiskovinám (do 1920 velmi málo zastoupeny). Pro tiskové

V praktických ukázkách bude dále vzhledem k mistu konání konference, na níž byl tento příspěvek přednesen, věnována pozornost jindřichohradeckému periodiku Ohlasu od Nežárky. Cenzurní zásah byl v celé tiskové agendě českobudějovického zastupitelství zachycen pouze v jednom případě, a to z roku 1915. V ročníku XLV a v čísle 27 z 2. července 1915 bylo na s. 4 redakci vytykáno nesprávné znění drobné zprávy tohoto znění: „464 raných vojínů přibýlo zvláštním vlakem včera po 6. hod. večerní do zdejšího nádraží a byli pomocnými kolonami do různých res. nemocnic dopraveni“ Zpráva je inkoustovou tužkou křížem přeškrtnuta, k pravému kraji je zapsána poznámka § 308, 310 trestního zákona. Ke zmíněnému číslu tohoto periodika byl zaveden celkový spis včetně spisového obalu, předloženého výtisku s poznámkami cenzora, s vyplněnými

7 Zákon o tisku (zákon č. 3/1863 byl obsažen ve IV. části zákoníku říšského, č. 6, str. 145, § 9–18. 8 KONČELÍK – VEČERA – ORSÁG 2010, s. 19. 9 SOA Treboň, Státní zastupitelství České Budějovice, inv. č. 459–507.

Obř. 5. Jihočeské listy, č. 51, z 25. června 1898 – titulní strana s poznámkami cenzora. SOA Třeboň, Státní zastupitelství České Budějovice, inv. č. 268, karton 12, zn. Ss 21/98, *Jihočeské listy*, roč. IV, č. 51, 25. 6. 1898.

předtištěnými formuláři, korespondenci s okresním hejtmánstvím v Jindřichově Hradci a s celkovým závěrem zákazu i výnosem krajského soudu v Českých Budějovicích, který zákaz potvrdil, protože tato zpráva *zakládala svým obsahem skutkovou povahu přečinu proti veřejnému pokoji a řádu*.¹⁰ Veškerá spisová agenda státního zastupitelství byla vedena převážně německy, pouze výnos krajského soudu je v češtině. Číslo však nakonec vyšlo v nezměněné podobě. Zajímavý je zmíněný předtištěný formulář v podobě dvojlistu (formát přeložené A3), který se prolíná až do roku 1918 jako povinný administrativní dokument všemi tiskovými kauzami a který obsahuje na titulní straně spisovou značku, která byla přidělena této tiskové kauze, dále informace o konkrétním periodiku, které bylo předloženo státnímu zastupitelství a tím také krajskému soudu, která přesná pasáž (článek) je závadná a je řešena na základě jakých paragrafů trestního řádu a tiskového zákona, na s. 2 v bodě 1. je opět zmíněno konkrétní periodikum s konkrétním článkem a paragrafovým odůvodněním

Obř. 6. Jihočeské listy, č. 67, z 20. srpna 1898 – titulní strana s poznámkami cenzora. SOA Třeboň, Státní zastupitelství České Budějovice, inv. č. 268, karton 12, zn. Ss 24/98, *Jihočeské listy*, roč. IV, č. 67, 20. 8. 1898.

zasláné státním zastupitelstvím na k. k. Justiz-Ministerium a na příslušný krajský tiskový soud, v bodě č. 2 taťaz zpráva avizovaná ředitelství *Wiener Zeitung*, která zasahuje podstatnou část strany 3, v dolní části této strany je v bodě 3 zmínka o zaslání zprávy příslušnému okresnímu hejtmánství. Strana 4 v předtištěném bodu 4 obsahuje zprávu o konečné podobě periodika pro Dvorskou knihovnu ve Vídni a Univerzitní knihovnu v Praze.

Pro návrat do 19. století, a to pouze do roku 1898 a 1899, pro které je dochováno tiskové řízení, byl zvolen *Budweiser Zeitung* vycházející v Českých Budějovicích v letech 1873–1945, noviny německé, mírně liberální, náležející spolu s *Budweiser Kreisblatt* k nejlivnějším periodikům.¹¹

Číslo z 1. listopadu 1898 na titulní straně přineslo článek *Die Pestdebatte* o nemocniční péči, o jejím nedostatečném zajištění odborným, personálním i finančním. Podle § 65a c. k. státní zastupitelství vyznačilo v článku jisté pasáže, které byly v konečném vydání reformulovány.¹²

¹⁰ SOA Třeboň, Státní zastupitelství České Budějovice, inv. č. 277, karton 22, zn. Ss 3/15, *Ohlas od Nežárky*, roč. CLV, č. 27, 2. 7. 1915.

¹¹ Srov. www.encyklopedie-cb-budjovice.cz/clanek/Budweiser-Zeitung

¹² SOA Třeboň, Státní zastupitelství České Budějovice, inv. č. 268, karton 12, zn. Ss 28/98, *Budweiser Zeitung*, roč. 37, č. 85, 1. 11. 1898.

Obř. 7. Jihocheské listy, č. 67, z 20. srpna 1898 – titulní list po úpravě s klasickým bílým místem a zabaveno. SOA Třeboň, Státní zastupitelství České Budějovice, inv. č. 268, karton 12, zn. Ss 24/98, Jihocheské listy, roč. IV, č. 67, 20.8.1898.

Dalším periodikem jsou *Jihocheské listy* vydávané v letech 1895–1941 jako nepolitický a nezávislý tisk.¹³ V čísle z 25. června 1898 přinesla titulní strana článek s názvem „Kdyby Rakousko nebylo...“, celý spis obsahuje kromě jiných dokumentů i český předtisk formuláře návrhu a české vyjádření krajského soudu, obě instituce vyhodnotily závadnost některých pasáží dle § 65a trestního zákoníku jako zločin rušení veřejného pokoje.¹⁴ Další číslo z 20. srpna 1898 obsahuje rovněž u článku na titulní straně s názvem „Na rozcestí“ pojednávajícím o české pozici v rakousko-uherském vyrovnání výtisk s vpisky cenzora inkoustovou tužkou a rovněž nové vydání s nadpisem Po konfiskaci druhé vydání, které bylo v celém rozsahu zabaveno, hlavní

redaktor Kulíček byl v pravé poledne vyzooměn, tiskárna v době polední pauzy uzavřena a nato bylo vytištěno vydání třetí, které je zcela identické s tím, které se nachází v archivu knihovně. To vše dle § 58 trestního zákoníku jako zločin velezrady, závadný byl na závěr článku tento text: *Bude-li v Išlu rozhodnuto proti nám, pak také jsme té naděje, že dovedeme ještě v lidu českém vyvolati spravedlivou bouři, která otřese nejen okny císařského hradu, ale i samými základy říše, té říše, kde za naše služby tako hořké se dostává nám odměny.*¹⁵

„Přeborníky“ v tiskovém, a tedy i cenzurním řízení periodik českobudějovického státního zastupitelství v letech 1898–1899 byla tato periodika: *Jihocheský dělník*, *Jihocheské listy*, *Budivoj*, *Budweiser Zeitung*, *Der Dorfbote*, *Böhmerwald Volksbote*, *Pondělník Jihocheských listů*, *Stráž lidu*,¹⁶ v období po 1924 *Jihocheský dělník*, *Právo chudoby*, *Budivoj*, *Budweiser Zeitung*, *Der Dorfbote*, *Stráž lidu*, *Stráž národa*, *Südböhmische Volkszeitung*.

Zvolené ukázky jsou jen návnadou pro budoucí badatele a také nástinem pohledu na agendu, kterou se zabývali úředníci c. k. státních zastupitelství v části deníků v tiskovém řízení. Cenzurní zásahy sledovaly odraz tehdejší společenské situace v tisku velmi bedlivě, proces tohoto řízení běžel proporcionalně, návaznost na další instituce v těchto záležitostech kompetentních (soudy, hejtmanství, policie) také. Cenzurní zásahy sledovaly odraz tehdejší společenské situace v tisku velmi bedlivě, proces tohoto řízení běžel proporcionalně, návaznost na další instituce v těchto záležitostech kompetentních (soudy, hejtmanství, policie) také. Cenzurní zásahy sledovaly odraz tehdejší společenské situace v tisku velmi bedlivě, proces tohoto řízení běžel proporcionalně, návaznost na další instituce v těchto záležitostech kompetentních (soudy, hejtmanství, policie) také. Cenzurní zásahy sledovaly odraz tehdejší společenské situace v tisku velmi bedlivě, proces tohoto řízení běžel proporcionalně, návaznost na další instituce v těchto záležitostech kompetentních (soudy, hejtmanství, policie) také.

Příloha č. 1

Právní předpisy platné v trestním řízení tiskovém pro státní zastupitelství v letech 1863–1939:

1. Zákon č. 3/1863, o tisku
2. Zákon č. 4/1863, o řízení trestním u věcech tiskových

¹³ Srov. www.encyklopedie-cb-budejovice.cz/clanek/Jihoceske-listy

¹⁴ SOA Třeboň, Státní zastupitelství České Budějovice, inv. č. 268, karton 12, zn. Ss 21/98, *Jihocheské listy*, roč. IV, č. 51, 25. 6. 1898.

¹⁵ SOA Třeboň, Státní zastupitelství České Budějovice, inv. č. 268, karton 12, zn. Ss 24/98, *Jihocheské listy*, roč. IV, č. 67, 20. 8. 1898.

¹⁶ SOA Třeboň, Státní zastupitelství České Budějovice, karton č. 12 – trestní řízení tiskové vedeno ve spisech dochovaných pro rok 1898 u *Jihocheských listů* 12×, u *Budweiser Zeitung* 3×, u *Deutsche Volkswehr* 3×, u časopisu *Amerika* 4×, u *Budivoje* 2×, u *Jihocheského dělníka* 1× u *Povltavských listů* 1×.

SOA Třeboň, Státní zastupitelství České Budějovice, karton č. 13 – trestní řízení tiskové vedeno ve spisech dochovaných pro rok 1899 u *Jihocheských listů* 16×, u časopisu *Amerika* 8×, u *Chicagských listů* 7×, u *Jihocheského dělníka* 6×, u *Stráže lidu* 6×, u *Deutsche Volkswehr* 4×, u *Budweiser Kreisblatt* 4×, u *Budweiser Zeitung* 2×.

3. Zákon č. 11/1918 Sb. z. a n., o zřízení samostatného státu československého (tzv. recepční norma)
4. Zákon č. 121/1920 Sb. z. a n., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky
5. Zákon č. 300/1920 Sb. z. a n., o mimořádných opatřeních
6. Zákon č. 50/1923 Sb. z. a n., na ochranu republiky
7. Zákon č. 124/1924 Sb. z. a n., o změně příslušnosti trestních soudů a odpovědnosti za obsah tiskopisu ve věcech křivého obvinění, utržení a urážek na cti (tzv. tisková novela)
8. Nařízení vlády č. 125/1924 Sb. z. a n., jímž se provádějí některá ustanovení zákona o změně příslušnosti trestních soudů a odpovědnosti za obsah tiskopisu ve věcech křivého obvinění, utržení a urážek na cti
9. Mezinárodní úmluva č. 96/1927 Sb. z. a n., o potlačování obchodu s necudnými publikacemi a jich rozšiřování
10. Nařízení vlády č. 72/1933 Sb. z. a n., kterým se zakazuje dopravovati do Československé republiky některé cizozemské periodické tiskopisy
11. Zákon č. 108/1933 Sb. z. a n., o ochraně cti
12. Vyhláška ministra spravedlnosti č. 145/1933 Sb. z. a n., kterou se vyhlašuje znění zákona ze dne 30. května 1924, č. 124/1924 Sb. z. a n., o změně příslušnosti trestních soudů a odpovědnosti za obsah tiskopisu ve věcech křivého obvinění, utržení a urážek na cti
13. Zákon č. 124/1933 Sb. z. a n., kterým se doplňuje zákon na ochranu republiky (č. 50/1923 Sb. z. a n.)
14. Zákon č. 125/1933 Sb. z. a n., jímž se mění zákon o mimořádných opatřeních ze dne 14. 4. 1920 (č. 300/1920 Sb. z. a n.)
15. Zákon č. 126/1933 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňují tiskové zákony 48
16. Nařízení č. 150/1933 Sb. z. a n., o zastavování periodických časopisů
17. zákon Národního shromáždění ze dne 6. 12. 1933 č. 225/1933 Sb. z. a n., o opatřeních pro zaměstnance zastavených periodických časopisů; a další předpisy v následujících letech.
18. Zákon č. 140/1934 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňují zákon na ochranu republiky a zákony tiskové
19. Nařízení vlády č. 163/1934 Sb. z. a n., o zastavování periodických tiskopisů
20. Nařízení vlády č. 229/1934 Sb. z. a n., o tiskopisech ohrožujících mládež
21. Nařízení vlády č. 118/1935 Sb. z. a n., o povinných výtiscích
22. Nařízení vlády č. 157/1935 Sb. z. a n., o zastavování periodických tiskopisů
23. Zákon č. 131/1936 Sb. z. a n., o obraně státu

24. Zákon č. 189/1936 Sb. z. a n., o pracovním poměru redaktorů
25. Nařízení vlády č. 165/1937 Sb. z. a n., o zastavování periodických tiskopisů

Prameny:

- SOA Třeboň, Státní zastupitelství České Budějovice, inv. č. 459-507, fascikl č. 1-49.
- SOA Třeboň, Státní zastupitelství České Budějovice, inv. č. 277, karton 22, zn. Ss 3/15, Ohlas od Nežárky, roč. CLV, č. 27, 2.7. 1915.
- SOA Třeboň, Státní zastupitelství České Budějovice, inv. č. 268, karton 12, zn. Ss 28/98, Budweiser Zeitung, roč. 37, č. 85, 1.11. 1898.
- SOA Třeboň, Státní zastupitelství České Budějovice, inv. č. 268, karton 12, zn. Ss 21/98, Jihočeské listy, roč. IV, č. 51, 25.6.1898.
- SOA Třeboň, Státní zastupitelství České Budějovice, inv. č. 268, karton 12, zn. Ss 24/98, Jihočeské listy, roč. IV, č. 67, 20.8.1898.

Literatura:

- KONČELÍK – VEČEŘA – ORSÁG 2010:** Jakub KONČELÍK – Pavel VEČEŘA – Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010.
- SOA Třeboň, Státní zastupitelství České Budějovice, Tábor, Písek. Sdružený inventář. Třeboň 1985. Dostupné z: <http://www.ceskearchivy.cz> v sekci Digitální archiv, Archivní pomůcky.
- Budweiser Zeitung* [online]. [Cit. 8. 10. 2021]. Dostupné z: <http://www.encyklopediecbudějovice.cz/clanek/Budweiser-Zeitung>
- Jihočeské listy* [online]. [Cit. 8. 10. 2021]. Dostupné z: <http://www.encyklopediecbudějovice.cz/clanek/Jihočeské-listy>
- Říšská sbírka zákonů. Zákoník říšský 1863. Zákon o tisku z 17. 12. 1863* [online]. [Cit. 8. 10. 2021] Dostupné z: <https://is.muni.cz>
- Říšská sbírka zákonů. Zákoník říšský 1849, 1850, 1852, 1854, 1855, 1873* [online]. [Cit. 8. 10. 2021]. Dostupné z: <https://is.muni.cz>

| Laděna Plucarová

| Vlastimil Kolda

Státní oblastní archiv v Třeboni
Husova 143
379 01 Třeboň